

Ką svarbu žinoti naudojant kitų autorių kūrinius ir juos kuriant bei panaudojant ugdymo procese

Metodinė medžiaga

klausimų – atsakymų forma parengta metodinė medžiaga skirta mokytojams ir mokiniams, padedanti suprasti, kaip tinkamai naudoti kitų autorių ir savo sukurta medžiagą ugdymo procese, paisyti autorių teisių (intelektinės nuosavybės) reikalavimų bei suprasti, kokias autorių teises gali turėti mokytojai ir mokiniai kaip potencialūs mokymo(si) objektų kūrėjai švietimo kontekste

Švietimo tikslais sudaryta pagal [EUIPO medžiaga](#),
pritaikius Lietuvos vartotojams ir švietimo kontekstui

*Sud. dr. Loreta Statauskienė,
Nacionalinė švietimo agentūra*

Ką reiškia autorių teisės ir gretutinės teisės, ir ar taip yra visame pasaulyje?

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/observatory/ifa/faq_en)

„Autorių teisės” yra teisės terminas, reiškiantis, kad autoriui tam tikroje teritorijoje suteikiamos išimtinės teisės kontroliuoti saugomų kūrinių panaudojimą.

Gretutinės teisės kyla iš rezultatų, kurie paprastai atsiranda tam tikroje sąveikoje su autoriaus kūriniu, ir yra teisės terminas, reiškiantis, kad tam tikroje teritorijoje atlikėjams, fonogramų gamintojams, transliuojančiosioms organizacijoms ir audiovizualinio kūrinio pirmojo įrašo gamintojams suteikiamos išimtinės teisės kontroliuoti jų intelektualinės veiklos rezultatus (atlikimus, fonogramas (garso įrašus), transliacijas, audiovizualinio kūrinio pirmąjį įrašą).

Autorių teisės apima dvi teisių rūšis: asmenines neturtines ir turtines teises, o iš gretutinių teisių turėtojų šios dvi teisių rūšys suteiktos tik atlikėjams. Kitiems gretutinių teisių turėtojams (fonogramų gamintojams, transliuojančiosioms organizacijoms ir audiovizualinio kūrinio pirmojo įrašo gamintojams) suteiktos tik turtinės teisės.

Turtinės teisės yra susijusios su išimtaine teise kontroliuoti panaudotos kūrybinės veiklos rezultatus (pvz.: kopijuoti, dauginti, išleisti, parduoti, skelbti internete kūrinius ir kt.) tam tikrą terminuotą laikotarpį ir gali būti perduodamos tretiesiems asmenims.

Neturtinės teisės (teisė į autorystę, teisė į autoriaus vardą ar atlikėjo vardą ir kūrinio ar atlikimo neliečiamybę) saugo autoriaus ar atlikėjo asmeninį ir dvasinį ryšį su atitinkamai sukurtu ar atliktu kūrybinės veiklos rezultatu ir šios teisės saugomos, skirtingai nuo turtinių teisių, neterminuotai bei negali būti perduodamos tretiesiems asmenims.

Ne. Autorių teisių ir gretutinių teisių samprata ir apimtis nėra vienoda visame pasaulyje.

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](https://www.europa.eu/observatory/copyright-consumers/faq)

Paprastai tai priklauso nuo to, kokia pagrindine autorių teisių tradicija toje šalyje yra pagrįsta autorių teisių apsauga (t. y. bendrosios teisės ar kontinentinės teisės). Kontinentinės teisės autorių teisių tradicija orientuota į autorių: autorius visada yra fizinis asmuo, kuris sukūrė kūrinį, turintis ne tik turtines, bet ir neturtines teises užtikrinti pagarbą savo kūriniiui ir vardui.

Skirtingai nuo bendrosios teisės autorių teisių apsaugos sistema apsaugo interesus tų, kurie investavo į kūrinio sukūrimą ir jį organizavo, todėl saugo įdėtą darbą ir investicijas, o autoriaus moralinės teisės dažnai yra nesaugomos arba gali būti lengvai perduodamos ar jų atsisakoma.

Terminas „gretutinės teisės“ taip pat svertimas bendrosios teisės autorių teisių sistemai: paprastai atlikėjų, fonogramų gamintojų ir transliuojančiųjų organizacijų teisės apima „autorių teisių“ terminas, kadangi šis terminas šioje sistemoje nesiasocijuoja su autoriumi: tai susiję su tuo, kas gauna „teisę kopijuoti“.

Tačiau dėl keleto tarptautinių autorių teisių sutarčių, Bern konvencija ir TRIPS susitarimai (angl. – Berne Convention and the TRIPS Agreement) vis dar gretinami ir derinami tarpusavyje, nes kiekviena valstybė narė turi suteikti šiose sutartyse nustatytus minimalius apsaugos standartus: autoriams, kurie yra valstybės narės piliečiai, turi būti suteikta autorių teisių apsauga (taip pat ir neturtinės teisės), numatyti autorių teisių apsaugos terminai, ne trumpesni nei autoriaus gyvenimas ir 50 metų po jo mirties, taip pat turi būti užtikrinta, kad autorių teisių apsauga atsirastų automatiškai nuo kūrinio sukūrimo momento.

Kam priklauso autorių teisės ir kaip autorių teisės padeda kūrėjams, teisių turėtojams, vartotojams, visuomenei, ekonomikai ir kultūrai apskritai?

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](#)

Pirminis autorių teisių turėtojas Lietuvoje yra autorius – kūrinį sukūręs fizinis asmuo. Autoriaus neturtinės teisės visada priklauso autoriui, po jo mirties jomis rūpinasi paveldėtojai, o jeigu tokių nėra – Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

Autorių turtinės teisės gali būti perduodamos sutartimi, paveldėjimo būdu ar kitu įstatymo nustatytu būdu. Taigi kiti asmenys gali turėti išimties autorų turtinės teisės tik pagal sutartį, sudarytą su autoriumi (pvz., sudarę autorinę sutartį), įgiję paveldėjimo būdu (pvz., paveldėtojai pagal notaro išduotą paveldėjimo liudijimą) ar kitokiu įstatyme nustatytu būdu (pvz., darbdaviai, kolektyvinio kūrinio (enciklopedijos, enciklopedinių žodynų, periodinių mokslo kūrinių rinkinių, laikraščių, žurnalų, kitų kolektyvinių kūrinių gamintojai, audiovizualinio kūrinio gamintojai). Tokie teisių turėtojai yra vadinami išvestiniais autorių teisių turėtojais.

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](http://europa.eu)

Autorių teisės yra kultūros ir netgi ekonomikos vystymosi variklis. [Tyrimai](#) rodo, jog kūrybinių industrijų iš autorių teisių ir gretutinių teisių indėlis į Lietuvos ekonomiką, pavyzdžiui, 2009 metais sudarė daugiau kaip 6 proc. bendrosios pridėtinės vertės ir 5 proc. nacionalinio užimtumo.

Šie rodikliai patvirtina, kad kūrybinės industrijos yra produktyvi Lietuvos ekonomikos dalis, kadangi jų statistinis darbuotojas sukuria didesnę nei vidutinę pridėtinę vertę. Akivaizdu, kad Lietuvoje autorius vien tik iš savo kūrybos nepragyventų. Išimtinių autorių teisių suteikimas autoriui suteikia galimybes papildomai užsidirbti iš savo kūrybinės veiklos, t. y. gauti atlyginimą ne tik tiesiogiai už kūrybą, bet ir už kūrybinės veiklos rezultatų tolimesnį panaudojimą.

Autorių išimtinės turtinės teisės taip pat svarbios ir kūrybinėms industrijoms, kurios, turėdamos autorių turtines teises, gali apsisaugoti, kad jų investicijos į tam tikrus kūrybinės veiklos rezultatus atsipirktų, t. y. kad tų rezultatų niekas nepasisavintų ar neperimtų (pvz., konkurentai ir pan.). Galimybė lengvai pasisavinti ar perimti kitų asmenų sukurtus saugomus kūrybinės veiklos rezultatus neskatinėtų investuoti į naujų saugomų produktų kūrimą ir pateikimą, todėl visuomenei būtų prieinama mažiau kokybiškų produktų.

Kas yra autorių teisių pažeidimas? Ar galiu pažeisti autorių teises? O jeigu nežinojau, kad pažeidžiu autorių teisės saugomą kūrinį?

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/observatory/cpi/faq_en)

Autorių teisių pažeidimą padarote, kai naudojate saugomą kūrinį be autorių teisių turėtojo ar kito tinkamai įgalioto asmens leidimo ir jokia autorių teisių išimtimi ar apribojimu negalima pateisinti saugomo kūrinio panaudojimo, pvz.: nufotokopijavus saugomą knygą, saugomą knygą padarius viešai prieinamą internete, atsisiuntus kūrinio kopiją iš neteisėto šaltinio internete, kai naudodamas kito asmens kūrinį nenurodote jo vardo, arba kūrinį nurodote kaip savo sukurtą (nuplagijuojate) ar iškraipote kito asmens kūrinį.

Autorių teisių pažeidimas gali pažeidėjui pridaryti bėdų: jam gali būti skirta bauda, o tam tikrais sunkiais atvejais – laisvės atėmimas. Taip pat autorių teisių turėtojai gali naudotis ir kitais savo teisių gynimo būdais: reikalauti sumokėti pažeidimu padarytą turtinę ir (arba) neturtinę žalą, nutraukti ar uždrausti pažeidimą ateityje, sulaukyti ir sunaikinti neteisėtas kopijas ir kt. Tai, kad nežinojote pažeidžiantis kažką saugomo, jokių būdu neatleidžia nuo atsakomybės, tik pasekmės gali būti švelnesnės: paprastai turite nutraukti pažeidimą, atiduoti neteisėtas kopijas, o iš pažeidimo gauta nauda išieškoma.

Ar asmuo automatiškai gauna autorių teisių apsaugą, pavyzdžiui, jeigu padaro nuotrauką savo telefonu, ar ją reikia užregistruoti, kad būtų gauta apsauga?

Autoriaus teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinį atsiranda jį sukūrus, nepriklausomai nuo jokių formalumų: teisių ar kūrinio registracijos, deponavimo, žymėjimo autorių teisių apsaugos ženklu ar kitokiu žymeniu.

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](#)

Jeigu padaroma fotografija telefonu, kuri yra originalus (asmens sukurtas kūrinys), asmuo automatiškai įgyja autorių teisių apsaugą į šią fotografiją nuo jos padarymo momento.

Tačiau reikia turėti omenyje, kad kūrinio autorius gali būti tik žmogus, todėl jeigu taip atsitiktų, kad fotografija būtų padaryta atsitiktinai telefonu ne žmogaus, pvz., gyvūno, roboto, nuotraukų darymo automato, autorių teisės į tokią fotografiją neatsirastų.

Kodėl svarbu nurodyti autorystę?

[FAQs on copyright for consumers - Observatory \(europa.eu\)](https://european-copyright-observatory.eu/faq)

Nors ir nėra formalumų, būtinų autorių teisių apsaugai atsirasti, pasinaudojus jais dažnai būna lengviau įrodinėjant teisių turėjimą autorių teisių pažeidimo atveju.

Nurodymas įprastu būdu autoriaus vardo ir pavardės ant kūrinio perkelia įrodinėjimo našta pažeidėjui.

Kūrinio žymėjimas autorių teisės apsaugos ženklu praktiškai atlieka taip pat ne tik įstatymo nustatytą funkciją – informuoti visuomenę apie autorių teisių turėtoją, bet ir palengvina įrodinėjant, kas yra šio kūrinio teisių turėtojas, ypač kūrinių, sukurtų atliekant darbo funkcijas ar vykdant tarnybines pareigas atveju, nes laikoma, kad teisių turėtojas yra darbdavys, todėl pažeidėjas turi įrodinėti, kad yra kitaip.

Vieno atvejo istorija ir klausimai diskusijai su mokiniais

Vieno atvejo istorija: 2011 metais britų gamtos fotografas Davidas Slateris Indonezijoje bandė nufotografuoti makakas. Jam pasitraukus nuo fotoaparato, makakos atrado fotografuoti nustatytą fotoaparata ir padarė šimtus fotografijų, tarp jų buvo keletas jų pačių sėkmingų atvaizdų.

Iki šiol vyksta diskusijos, ar šios fotografijos saugomos autorių teisių, nes, nepaisant įdėto darbo ir investicijų į fotografijų atsiradimą bei fotoaparato atitinkamo nustatymo, nuotraukos iš tikrųjų buvo padarytos ne fotografo, o gyvūno, todėl neturėtų būti saugomos autorių teisių pagal Lietuvos teisę.

Klausimai diskusijai su mokiniais: kaip siūlytumėte spręsti žmogaus, gyvūno ir roboto sukurto produkto autorystės klausimą? Kodėl tai gali būti ta svarbu šiuolaikinėje visuomenėje?

Ar mokytojai gali kopijuoti arba skenuoti knygų ar laikraščių puslapius savo mokiniams?

Taip. *Teisinis Pagrindas: Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnis*

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](#)

- Įstatymas numato sąlygas, kai mokytojas be autoriaus ar teisių turėtojo sutikimo gali atgaminti kūrinius teisėtai išleistus kūrinius.
- Tokio atgaminimo tikslas gali būti daromas tik mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais ir turi būti skirtas ugdymo programai įgyvendinti.
- Atgaminami tik nedideli kūriniai arba trumpos kūrinių ištraukos, kurių apimtis negali viršyti mokymui ar moksliniam tyrimui būtinos apimties.
- Kokiu nors kitu būdu atgaminti visą knygą ar didelę jos dalį Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato.
- Įstatyminės nuostatos yra vienodai taikomos tiek privačioms, tiek ir viešosioms švietimo įstaigoms.

Kokiomis sąlygomis paprastai mokytojai gali rodyti filmus klasėje arba mokykloje?

Taip. *Teisinis Pagrindas: Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 2 straipsnio 30 dalis, 22 str. 1 dalis*

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](https://www.europa.europa.eu/observatory/copyright-teaching/en/FAQs-on-copyright-for-teachers)

- Įstatyme vartojama kūrinio sąvoka apima ir audiovizualinius kūrinius.
- Filmų žiūrėjimui ir rodymui taikoma ta pati įstatyme nustatyta išimtis kaip ir knygų ar kitų literatūros kūrinių atgaminimo atvejams.
- Filmai mokyklose gali būti rodomi tik mokymo ar mokyklinio (mokslinio) tyrimo tikslais ir turi būti skirtas ugdymo programai realizuoti
- Apimtis negali viršyti mokymui ar moksliniam tyrimui būtinos apimties.
- Viso filmo nemokamas rodymas švietimo įstaigose nepagrįstai pažeistų autorių interesus, atitinkamai, tokios galimybės nesant autoriaus sutikimo Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato.
- Nėra skirtumo ar filmas rodomas per mokytojo nuosavą DVD ar tai yra TV transliacija.
- Visais atvejais norėdami demonstruoti visą filmą, kuriam yra taikoma autorių teisių apsauga, yra būtina gauti teisių turėtojo sutikimą.

Ar mokiniai gali klasėje atlikti muzikos kūrinį arba vaidinti teatro spektaklį?

Taip. mokiniai gali atlikti savo pasirinktą kūrinį klasėje ir tokią galimybę numato specialiai tam tikslui įstatyme nustatytas autorių teisių apribojimas.

Teisinis Pagrindas: Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 19 straipsnis, 22 straipsnio 4 dalis.

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](https://observatory.europa.eu/FAQs-on-copyright-for-teachers)

- Yra leidžiama viešai atlikti ir rodyti kūrinius mokyklose ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose rengiamuose koncertuose ir parodose.
- Kūrinio atlikimas ar rodymas turi atitikti dvi sąlygas:
 - jis turi būti vykdomas nekomerciniais tikslais
 - toks kūrinių panaudojimas turi būti šių įstaigų vykdomo ugdymo proceso dalis.

Klausimai diskusijai su mokiniais

Klausimai diskusijai su mokiniais: ką svarbu žinoti, kokių reikalavimų paistyti, jeigu norite klasėje atlikti muzikos kūrinį arba vaidinti teatro spektaklį?

Ar mokiniai gali atlikti muzikos kūrinį arba vaidinti teatro spektaklį mokyklos koncerte, atvirame platesnei auditorijai: tėvams, kitiems mokiniams ir mokytojams?

Tais atvejais kai kūrinius atlieka ar nekomerciniais tikslais rodo mokiniai, įstatymas nedraudžia, kad auditoriją būtų išplečiama įtraukiant į ją mokinių tėvus, artimuosius, visą mokytojų personalą ar kitų klasių mokinius.

Teisinis Pagrindas: Teisinis Pagrindas: Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 19 straipsnis, 22 straipsnio 4 dalis.

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](https://observatory.europa.eu/FAQs-on-copyright-for-teachers)

- Rekomenduotina vadovautis ir bendraisiais proporcingumo, protingumo ir sąžiningumo principais bei įvertinti tai, kad kūrinio atlikimas negali nepagrįstai pažeisti autoriaus interesų.
- Mokyklose naudojant laisvai prieinamus kūrinius, pavyzdžiui, Youtube, Soundcloud ar Spotify platformose, rekomenduotina vadovaujantis bendraisiais principais, pagrindžiančiais kūrinių naudojimą mokyklose be autoriaus ar teisių turėtojo sutikimo, t. y.:
 - kūriniai turi būti naudojami nekomerciniais ir mokymosi tikslais,
 - naudojamos nedidelės jų ištraukos.

Klausimai diskusijai su mokiniais

- *Kartu su mokiniais aptarkite rekomendaciją:*

Mokyklose naudojant laisvai prieinamus kūrinius, pavyzdžiui, Youtube, Soundcloud ar Spotify platformose, rekomenduotina vadovaujantis bendraisiais principais, pagrindžiančiais kūrinių naudojimą mokyklose be autoriaus ar teisių turėtojo sutikimo, t. y.:

- kūriniai turi būti naudojami nekomerciniais ir mokymosi tikslais,
- naudojamos nedidelės jų ištraukos.

- *Įsivaizduokite, kad turite parengti pranešimą. Apsvarstykite, kaip suprantate, ką konkrečioje situacijoje reiškia „nekomercinis tikslas“, „mokymosi tikslas“ ir „nedidelės ištraukos“.*

Mokytojas nori internetu transliuoti kinematografijos kūrinį (pvz., filmą, dokumentinį filmą), kad galėtų jį rodyti klasėje naudodamasis savo mokama srautinio duomenų siuntimo paskyra arba kita užsakomųjų vaizdo programų paslaugų platforma. Ar tai teisėta?

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](#)

Ištisinis audiovizualinio kūrinio, kuriam yra taikoma autorių teisių apsauga, rodymas be autoriaus sutikimo ar teisių turėtojo sutikimo pamokų metu nėra legalus.

Klausimai diskusijai su mokiniais

Klausimai diskusijai su mokiniais: kodėl pamokoje negali būti internetu transliuojamas ištisinis audiovizualinio kinematografijos kūrinys, pavyzdžiui, meninis filmas ar dokumentinis filmas? Kokiomis sąlygomis gali būti demonstruojamas visas filmas, kuriam yra taikoma autorių teisių apsauga?

Kokiomis sąlygomis mokytojai ar mokiniai gali naudotis autorių teisėmis saugoma medžiaga, pavyzdžiui, paveikslais, straipsniais, nuotraukomis iš interneto mokymosi tikslais, pavyzdžiui, atliekant užduotį, pateiktyje ar skaitmeninėje mokymosi aplinkoje?

Pakanka paisyti bendrųjų, įstatyme nustatytų, reikalavimų

Teisinis Pagrindas: Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 19 str. 1 d., 22 str. 1 ir 4 d.

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](https://observatory.europa.eu/FAQs-on-copyright-for-teachers)

Toks skaitmeninių kūrinių atgaminimas ir naudojimas gali būti daromas tik mokymo ar mokyklos mokslinio tyrimo tikslais ir turi būti skirtas ugdymo programai realizuoti.

Gali būti atgaminami tik nedideli kūriniai arba trumpos kūrinių ištraukos ir toks atgaminimas negali viršyti mokymui ar mokyklos moksliniam tyrimui būtinų apimties.

Klausimai diskusijai su mokiniais

Klausimai diskusijai su mokiniais: kokios apimties kūriniai gali būti teisėtai atgaminami mokymosi tikslais?

Ar švietimo įstaigos turi licencijas, pagal kurias jų mokytojai ir mokiniai gali naudotis autorių teisių saugoma medžiaga?

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](#)

Kūrinių naudojamas mokymo ir mokymosi tikslais grindžiamas ne licencijomis, o įstatyme nustatytais apribojimais.

Ar mokiniai gali atlikti muzikos kūrinį arba vaidinti teatro spektaklį mokyklos koncerte, atvirame platesnei auditorijai: tėvams, kitiems mokiniams ir mokytojams?

Šiuo atveju įstatymas nenustato, koku būtent būdu mokytojai turėtų dalintis informacija susijusia su ugdymo programomis ir ugdymo procesu.

[FAQs on copyright for teachers - Observatory \(europa.eu\)](https://observatory.europa.eu/FAQs-on-copyright-for-teachers)

Saugiausia dalytis informacija tarp mokyklos mokytojų ir mokinių būtų naudojant vidinį konkrečios mokyklos tinklą.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad tokiu būdu būtų apsaugoti ne tik tie kūriniai kuriuos naudoja konkrečios mokyklos mokytojai ir mokiniai, bet ir pačių mokytojų ir mokinių sukurti mokymosi objektai, kuriems taip pat gali būti taikoma autorių teisių apsauga jeigu jie atitinka kūriniui keliamus originalumo reikalavimus.

Klausimai diskusijai su mokiniais

Klausimai diskusijai su mokiniais: *kaip siūlytumėte spręsti saugaus dalijimosi informacija tarp mokyklos mokytojų ir mokinių savo mokykloje? Kaip apsaugoti ne tik kitų autorių kūrinius, kuriuos naudojate savo mokykloje, bet ir pačių mokytojų ir mokinių sukurtus kūrinius: mokymosi objektus, atsiskaitomuosius darbus ir pan.?*
